

Monumentnummer*: 531652

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status rijksmonument
Inschrijving register* 19 december 2014
Kadaster deel/nr 82872/112

Woonplaats* Culemborg
Gemeente* Culemborg
Provincie* Gelderland

Locatiennaam Everdingen/Culemborg
Locatieomschrijving Fort Everdingen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Vianen	G			923
Culemborg	L			449

*Omschrijving***

Cluster 501. Zie ook monumentnummer 531672.

Inleiding

TOREN als markant gebouwd onderdeel van het Fort Everdingen. Torens als onderdeel van forten zijn tot in de jaren '60 van de 19de eeuw gebouwd, te beginnen in de Napoleontische Tijd; in Nederland - behoudens enkele uitzonderingen uit omstreeks 1810 - echter pas vanaf omstreeks 1840, waarbij de inzichten van militair ingenieur J.G.W. Merkes van Gendt sturend waren. Nog bestaande Nederlandse torens hebben gewoonlijk een ongeveer cirkelvormig grondplan met een diameter van enkele tientallen meters en ze waren omgeven door een natte gracht. Ze zijn twee, drie of vier verdiepingen hoog en bestaan uit zwaar - enige meters dik - metselwerk. Uitgangspunt was dat de ronde vorm goed bestendig was tegen inslagen van kanonvuur, terwijl de defensieve kracht naar alle richtingen min of meer gelijkwaardig kon zijn. Door opstelling van ver reikend geschut bovenop de torens - waar tevens de uitkijk was gevestigd - dacht men in een gunstige verdedigende positie te verkeren. Voor de nabije verdediging dienden (talrijke) schietgaten voor kanon- en geweevuur. Meerdere torens waren voorzien van een aarden dekking. Met de komst van zwaarder geschut, met getrokken loop en vooral van brisantgranaten, was het echter afgelopen met de torens: ze bleken toch kwetsbaar, ze waren relatief gemakkelijke doelwitten en ze verloren hun defensieve waarde hierdoor binnen weinige jaren. Als gevolg hiervan zijn verschillende

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

torens van hun hoogste verdieping(en) ontdaan en voorzien van aarden beschermingswallen. Wat bleef was hun functie als onderkomen voor manschappen en materieel. Bekende torenforten in de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn die te Weesp, Fort Honswijk en Fort Everdingen. De meeste torens zijn opgenomen in met aarden werken en (natte) grachten omgeven torenfortcomplexen, zoals ook die van Fort Everdingen.

Omschrijving

Centraal in het huidige complex Fort Everdingen ligt de op een ronde plattegrond gebouwde bakstenen TOREN die de kern van de oudste aanleg vormt. De toren kwam tot stand in de jaren 1842-1847, nadat eerst aardwerken en fundering waren gerealiseerd. De toren heeft een diameter van ongeveer 39 m en was inclusief aarden dekking ongeveer 18 m hoog. Het bakstenen metselwerk van de rond lopende gevel is asymmetrisch uitgevoerd: de wanden aan de oostzijde zijn dikker dan die aan de westzijde. Er zijn drie bouwlagen, inclusief het souterrain; bovenop het bouwwerk bevindt zich een metersdikke aarden dekking. Ook is hier een relatief kleine, afzonderlijk aangeaarde opbouw met gekromde gevel, de zogenoemde belvédère en centraal zijn resten van een geschutopstelling. Rond de toren lag een circa 4 m brede, ringvormige, natte gracht met ophaalbrug, waaruit de gevel direct oprees; bij een latere wijziging is deze gracht ten dele gedempt en ter plaatse vervangen door een ongeveer even brede, open gang. De gevel van het hoofdvolume kent een rechte beëindiging op ongeveer 14,50 m hoogte. Deze gevel is rondom voorzien van gevelopeningen van verschillend type en formaat (voornamelijk getoogde en spleetvormige schietgaten). Een aantal van deze gevelopeningen kan worden gesloten met ijzeren (kelderniveau) of zware houten luiken en / of persiennes. De toegang, met een verdiepte boog binnen een boogsegment en met dubbele houten deuren, bevindt zich aan de westzijde. Op een daarboven aangebrachte plaquette is onder meer de naam van het fort aangeduid. Bij de totstandkoming van de contrescarpgalerij zijn tussen de toren en de galerij gemetselde luchtbogen geplaatst.

Het interieur omvat op alle verdiepingen onder meer rondlopende, gewelfde gangen met op elk niveau 12, ongeveer trapeziumvormige ruimten, die via boogvormige toegangen bereikbaar zijn. De toren kent een koepelvormig gemetseld gewelf met een centrale licht- en luchtopening.

Waardering

De TOREN van Fort Everdingen is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel uit de periode 1841 -1864, namelijk een voorbeeld van een toren bij een rivieracces, uit de jaren 1845-1847, gebouwd naar inzichten van militair ingenieur J.G.W. Merkes van Gendt.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Het onderdeel is relatief zeldzaam omdat het fort het duidelijkst aansluit bij het oorspronkelijk voorbeeld van de ronde torens en representatief omdat het om militair-tactische redenen is voorzien van een beschermende contrescargalerij, terwijl als zeldzaam fenomeen ook een deel van de oorspronkelijke gracht rond de toren is blijven bestaan.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat talrijke kenmerkende onderdelen in exterieur en interieur behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair wachtgebouw

Functie